

"סנאט" מספר 277 בנושאים מדיניים:

אחמדי-נז'אד נשיא איראן-

נשיא חדש ומדיניות תקיפה אף יותר

הפוליטיקה האיראנית ממשיכה לרתק תשומת לב רבה באיראן ומחוצה לה, ולמדיניותה השלכות ניכרות על המערב וגם השפעה רבה על ישראל ובטחונה.

כמעט 27 שנים לאחר עליית המשטר האסלאמי, דומה שהמהפכה טרם הסתיימה, והעם האיראני ממשיך בחיפוש הדרך למימוש המאוויים שהיו מלכתחילה שמן על גלגלו. בבחירות לנשיאות (24 יוני) שמו הבוחרים את יהבם על מחמוד אחמדי-נז'אד. פוליטיקאי אלמוני יחסית, שסימל יותר מכל מועמד אחר את הדבקות בעקרונות המהפכה, ובכך הפך למבשר השינוי בו חפצו פשוטי העם והעלה על נס מחדש את ההבטחה, כי הפתרון למצוקות טמון בחזרה לערכי המהפכה הראשוניים. השמרנות גברה על מערערה וקיבלה מנדט מחדש להוכיח כי בתורתה טמון המזור לחולי החברה.

איראן, שוב הוכח, נהנית מיציבות פוליטית. זו נשמרה גם אחרי מותו של איתאללה ח'ומיני (1989), ועם בחירתו של מחמד ח'אטמי (1997) שלא היה המועמד המועדף של האליטה השלטונית. איראן גם מדהימה בהשתתפות העממית המתמשכת בזירה הפוליטית. בתוך הסייגים החמורים שכפה המשטר, נותרו גם סממנים של בחירות הנראות דומות למשטרים בהם נהוג חופש רב יותר-בגישות המגוונות של המועמדים, בתעמולת הססגונית ובאווירה הפוליטית התוססת. למרות עוצמת השמרנים, זהות המועמד הנבחר לא הייתה ברורה-חיזיון נדיר אף הוא בפוליטיקה האזורית.

אולם, למרות מראית העין של פתיחות, לא היו אלה בחירות חופשיות. כ-1000 מועמדים נפסלו על-ידי "מועצת המפקחים" ורק שמונה אושרו (7 התמודדו- כולם נאמנים למהפכה. לאור היפוך המגמה, מהתגברות חוגי הרפורמה בין 1997 ל-2000 להתגברות השמרנות מאז, היה ברור כי לאחר שביססו שליטתם במועצות המקומיות (בבחירות 2003) ובמג'לס (2004) יזכו השמרנים גם בנשיאות. אך עדיין לא היה ברור כי הקולות יופנו לשמרן שבין המתמודדים ולדמות בלתי-מוכרת יחסית.

צוות ההיגוי

מר עוזי ברעם, יו"ר
ח"כ גלעד ארדן
מר הרמן בונץ
ד"ר יוסי ביילין
ח"כ איתן כבל
ח"כ אתי לבני

חברי צוות ההיגוי בעבר

יו"ר ראשון,
הנשיא חיים הרצוג ז"ל
יו"ר שני,
מר חיים י. צדוק ז"ל
ד"ר יהודה לנקרי
ח"כ מיכאל איתן
עו"ד יוסי כץ
ד"ר וינפריד וייט
ח"כ גדעון סער
ח"כ יצחק הרצוג, שר

בשיתוף:

קרן פרידריך אברט
חסויות:
משה קורניק

Steering Committee

Mr. Uzi Baram Chair
Mr. Gilad Erdan, MK
Mr. Hermann Bünz
Dr. Yossi Beilin,
Mr. Eitan Kabel, MK
Ms. Eti Livni, MK

Former members of the steering committee

Former Chair,
The Late President
Chaim Herzog
Former Chair,
The Late Mr. Haim J.
Zadok
Dr. Yehuda Lankry,
Mr. Michael Eitan, MK
Adv. Yossi Katz
Dr. Winfried Veit
Mr. Gideon Saar, MK
Mr. Isaac Herzog, MK
Minister

In cooperation with:

Friedrich Ebert
Stiftung
Sponsors:
Moshe Kornik

אחמדי-נז'אד, בן של פועל בתעשיית הפלדה, הבליט את מוצאו הצנוע ואורח חייו הספרטני. הוא הציג עצמו כבשורת המדוכאים, והבטיח הבטחות בנוסח רובין הוד. הוא נתמך על ידי הממסד השמרני (ובכללם המנהיג העליון ח'אמנהאי) ומנגנוני הביטחון, נתפס כנקי-כפיים והבליט את ערכי הצדק והמוסר האסלאמיים, ההגינות והצניעות כל אלה זיכוהו בתמיכה רחבה. הוא היה למועמד של פשוטי העם. סיסמת הבחירות שלו הייתה פשוטה, קליטה ושובת לב: "זה אפשרי" ו"אנו יכולים לעשות זאת."

בטווח הקצר המנצחת העיקרית, להוציא נצחוננו האישי של אחמדי-נז'אד, היא השיטה השלטונית-"שלטון חכם ההלכה"-והשמרניים בראשם. אלה עומדים שוב בראש המוסדות הנבחרים (מג'לס, נשיאות, מועצות מקומיות) והבלתי-נבחרים (המנהיג העליון, הרשות השופטת, מועצת המפקחים, שרותי הביטחון), בנוסף לשליטתם במנגנונים המהפכניים (כמו משמרות המהפכה, קרן המדוכאים, קרן חללי המלחמה). לאחר שנים של שלטון ח'אמנהאי לצד מעמדו האיתן של ידידו-יריבו רפסנג'אני, ובתום שמונה שנות כהונת ח'אתמי הרפורמיסט, הוא ביסס את מנהיגותו. אולם, השליטה של השמרנים במוקדי הכוח עלולה גם לפגום במעמד לטווח ארוך, בין אם בהחמרת המתחים בחברה, או במתיחות עם העולם החיצון. הבחירות הציגו את חולשת חוגי הרפורמה, אך התמיכה באחמדי-נז'אד מבטאת גם אכזבה מתוצאות המהפכה עד כה וחיפוש אחר פתרונות חדשים. המאבק הפנימי טרם הוכרע ובתוך כך התרחבו אף הבקיעים בין הפלגים השונים בחברה.

הזמן הקצר שעבר מאז אינו מאפשר מסקנות פסקניות לגבי מדיניותו העתידית של הנשיא החדש, אך הצהרותיו ותוכניותיו הראשונות מצביעות על נחישות לקדם את הבטחותיו הקיצוניות. המשטר נראה יציב, אנשי הדת ממשיכים בשליטה והשמרנים השלימו שליטתם במוקדי הכוח. קיום הבחירות בעיתן, תוצאותיהן, המעבר החלק של סמכויות מממשל אחד (רפורמיסטי) למשנהו (השמרני), הם ביטוי חשוב של ההמשכיות. גם המצב הפנימי (כלכלה, קשרי חוץ) מבטיח יותר מבעבר. אחמדי-נז'אד ירש מציאות טובה יותר משל קודמיו-ח'אמנהאי ב-1981 (בעקבות זעזועים פנימיים ומלחמה), רפסנג'אני ב-1989 (לאחר מות ח'וימיני ותום המלחמה) וח'אתמי ב-1997 (עם הליטתו לרפורמה). שעה שרפסנג'אני חיפש דרכים לשיקום וח'אתמי ביקש רפורמה, המשימה של אחמדי-נז'אד קלה יותר לכאורה לחזור למטרות הראשוניות של צדק חברתי ושיפור כלכלי. אלו אמנם משימות קשות יותר לטווח ארוך, אך חשובות לגיוס תמיכה ציבורית בטווח קצר. עליית מחירי הנפט היא נכס נוסף. כל דולר שמתווסף למחיר הנפט מהווה עלייה שנתית של מיליארד דולר בהכנסה הלאומית. מחירי הנפט עומדים על כ-60\$ לחבית יש לממשלה כלים יעילים יותר לממש הבטחות ולקנות נאמנויות. מתנגדי הנשיא, מצדם, נשארו מאוכזבים, מופתעים וחסרי מעש-וכך מעניקים לנשיא החדש תקופה מסוימת של חסד. באזור, תוצאות המלחמה בעיראק (אי מציאת נשק להשמדה המונית, סילוק צדאם אך שקיעה אמריקאית בביצה העיראקית) מהווים נכס חשוב נוסף. במציאות הנוכחית קשה הרבה יותר לארה"ב לגייס תמיכה למלחמה באיראן-לא באירופה ואפילו לא בבית.

עם זאת, הממשל החדש עומד בפני אתגרים חמורים. נוצר עימות בין הממשל ולאליטות (אנשי רוח, אליטה כלכלית וחברתית). יש בחברה מספר רב יותר של מאוכזבים (רפורמיסטים, רפסנג'אני). כמה אנשי דת בכירים (סתגלנים בגישתם), המתנגדים עקרונית לשילוב בין דת ומדינה, מציבים אתגר אידיאולוגי רב משמעות. יתר על כן, אחמדי-נז'אד, בעצמו פוליטיקאי בלתי-מנוסה, הביא עמו נבחרת חסרת ניסיון, למשימה קשה במיוחד ובתקופה רבת-אתגרים. ארבעה ממועמדיו גם לא הצליחו לקבל אישור של המג'לס השמרני-איתות כי זה אינו מתכוון לשמש חותמת גומי. מקור חשוב אחר לכוח הוא, כמובן, המנהיג העליון, ח'אמנהאי הממוקם מעל לנשיא. חשוב לא פחות, המענה לציפיות הגבוהות בקרב השכבות הרחבות אינו קל. העלייה במחירי הנפט יכולה לסייע בטווח הקצר, אך עלולה להגביר את הציפיות לטווח ארוך יותר.

יהיה גם קשה לממשל החדש לסטות ממדיניותו המוצהרת בטווח הקצר. משטרים המושתתים על אידיאולוגיה חייבים באופן תדיר לסטות ממנה על מנת להתמודד עם קשיים בניהול המדינה. אומנם מהלכים אלו לא נעשים בהתנדבות. קשה אף יותר לסטות מהמדיניות כאשר מטרת מתנגדיו מבחוץ היא הפלת המשטר. אף אם לא יהיה מנוס משינוי, זה עשוי להיות תהליך איטי יותר משמצפים משקיפים.

אמנם, חלק גדול מהחברה עבר תהליך התפכחות ודורש שינוי, וכמה מהשינויים שנרשמו בכהונת ח'אתמי יהיה קשה לבטל, ואחמדי-נז'אד עשוי גם להפתיע ולתמוך בשינויים מסוימים-אך אלה אינם תהליכים הצפויים מיידית. לאחר ירח דבש קצר הוא יידרש להציג תוצאות, מתנגדיו מבית יתעשתו ויחדשו פעילותם וארה"ב תפעיל לחצים רבים יותר-ישירות (על איראן ועל תומכיה באזור) ובעקיפין (על אירופה). ניכרים גם סימנים של מורת רוח מבית. התמיכה באחמדי-נז'אד שיקפה אמנם את חולשת חוגי הרפורמה, אך ביטאה גם מידה של אכזבה מתוצאות המהפכה עד כה. הדרישה לצדק חברתי היא ביטוי ליחס זה. אפילו הצהרות הממשל שיש להילחם בשחיתות טומנת בחובה הודאה שהמשטר הנוכחי לא היה אף הוא חף משחיתות. כך, המאבק על דמותה של איראן החדשה טרם הסתיים, המחלוקות הפנימיות גברו והניגודים הפנימיים הוחרפו. גם לתוצאות המאבק בעיראק אמורות להיות השלכות על איראן, לא רק ברמה האסטרטגית-האזורית אלא גם ברובד האידיאולוגי (השקפות המועלות על ידי איתאללה סיסתאני בגנות החיבור בין דת ומדינה, או מאבק העם העיראקי לחופש). כל אלה מעמידים סימני שאלה לגבי כיוון ההתפתחויות באיראן. לנוכח כל אלה, לפי שעה, אחמדי-נז'אד משמיע הצהרות קיצוניות. הוא מנסה לשוות לעצמו חזות של מנהיג לאומי, הנאמן לדת, נחוש ונאמן להבטחותיו.

ההצהרות הראשוניות של אחמדי-נז'אד-כמו בנושאי גרעין, ישראל, עיראק, ארה"ב-נשארו אכן קיצוניות. אלה מבטאות מאוויים אמיתיים, אך גם חוסר ניסיון בזירה הבינלאומית. מבית, ניכרת מגמה ברורה של מעבר מפתחות פוליטית תחת ח'אתמי להדגשת הצורך בהתפתחות כלכלית וצדק חברתי תחת אחמדי-נז'אד. מדינות אירופה חשות מחויבות רבה יותר ללחוץ על איראן למתן את עמדותיה, אף אם אינן יודעות איך וכיצד לפעול. חלק מהבעיה נעוצה כנראה גם בכך, שארה"ב עצמה לא עיצבה עדיין מדיניות ברורה. עם זאת, ארה"ב, שכוחותיה נמצאים בשכנות מאיימת לאיראן, ממשיכה לבקר את מדיניות איראן במילים בוטות ביותר. בעיני הנשיא בוש, איראן וסוריה הן התומכות העיקריות בטרור, ואיראן מואשמת גם בניסיון לפתח אנרגיה גרעינית-גיליון אישום שאין חמור ממנו עבור ארה"ב. איראן מצדה מציגה עמדה בוטה לא פחות-נגד התרבות המערבית, מדיניות ארה"ב בעיראק ותמיכתה בישראל - ונחישות להמשיך בתוכנית הגרעין שלה.

איראן שוכנת בלב אזור בעל חשיבות רבה לעולם החופשי-בין עיראק לאפגאנסטאן, בין המפרץ הפרסי לרפובליקות העצמאיות של ברה"מ לשעבר ובשכנות קרובה לתורכיה, לערב הסעודית. מתוך כך, יש לה אינטרסים חיוניים במתרחש סביבה ונכונות לפעול לקידום מטרותיה. אך מאותה סיבה יש לעולם החופשי צורך חיוני להגביל את מעורבותה המקצינה בתהליכים האזוריים. פעילות איראן בתחום האנרגיה הגרעינית מהווה כיום אתגר עיקרי למערב. בשלב זה דומה שלטוח ארוך לא יהיה ניתן למנוע מאיראן השגת יכולת גרעינית, לפיכך המטרה נשארה למנוע מאיראן להשיג יכולת כזאת תחת המשטר האסלאמי. איראן חשה בת מזל: ארה"ב נראית במצוקה בעיראק, אירופה פועלת מעט מדי ומאוחר מדי, רוסיה נראית מקורבת לאיראן, ולפיכך אינה נכונה לסטות ממדיניותה. תגובת המערב עדיין אינה ברורה.

לישראל עניין מיוחד בהתפתחויות באיראן: מבחינה אידיאולוגית (האסלאם הפוליטי וטרור המתאבדים שזה הניב), בשל תורתה האנטי-ישראלית; מעורבותה בגבולות ישראל (חזבאללה, חמאס, ג'האד אסלאמי), ובעיקר-סוגיית הגרעין. גם ביחס לישראל אחמדי-נז'אד התגלה מהקיצוניים ביותר. ההצהרות שהשמיע (אוקטובר) על עולם ללא ארה"ב וללא ישראל, שקפו את מאווייו ואף הקנו לו גם כמה נקודות זכות מבית. במציאות זו חשה ישראל, כי שעון הגרעין מתקתק וכי אין מי שיעשה את המלאכה עבורה. הרבה דובר לאחרונה על אפשרות של פעולה מערבית ואו ישראלית נגד מתקני הגרעין האיראני. הצהרות מתלהמות של אישים בכירים בישראל ממשיכות "לסמן" את איראן כמטרה. אלו, בתורן, מעודדות הצהרות מתלהמות עוד יותר מצד איראן ויוצרות מעגל קסמים של הצהרות מאיימות ההולכות ומחריפות. העובדה שלהצהרות אלו גם נלוות יכולות מבצעיות (טילים ארוכי טווח), הופכת את האיום לאקוטי יותר.